

KO'ZI OJIZ VA ZAIF KO'RUVCHI O'QUVCHILAR UCHUN MO'LJALLANGAN BRAYL ALIFBOSINING YARATILISH TARIXI

O'zbekiston tarixi

Valiyev Ibrohimxon Ismoilxon o'g'li

+99893-938-25-40

Annotatsiya: Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'quvchilar uchun Barayl alifbosi yaratilgan. Ushbu alifbo asosida imkoniyati cheklangan o'quvchilar ya'ni ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'quvchilar ta'lim olishadi. Ko'zi ojiz o'quvchilarda ko'rish qobiliyatini mavjud bo'lmashligi ularni ta'lim olishlarini qiyinlashtirar edi. Shu sababli ham o'zini ko'rish qobiliyati mavjud bo'lmagan lekin ilm olish istagi baland bo'lgan Lui Brayl tomonidan ushbu alifbo tizimi yaratilgan edi. Ushbu maqolada alifboni yaratilish tarixi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Imkoniyati cheklangan, ko'zi ojiz, o'quvchilar, Fransiya, Brayl alifbosi, ta'lim tizimi, olti nuqta, Sovet davri, mustaqillik, Inklyuziv, Xalqaro hamkorlik, axborot, muloqot, UNICEF

Brayl alifbosi 19-asrning birinchi yarmida fransuz o'qituvchisi Lui Brayl tomonidan yaratilgan. Lui Braylning o'zi ham yoshligida ko'zidan ayrilgan va ko'zi ojizlar uchun mavjud bo'lgan o'qish usullari uning ehtiyojlarini to'liq qondirmagan. O'sha davrda ko'zi ojizlar uchun kitoblar bosma harflar bilan yozilgan, bu esa ularning o'qishini qiyinlashtirgan. Lui Brayl o'zining yangi alifbosini yaratishda harbiy shifrlash tizimidan ilhomlangan. U oltita nuqta kombinatsiyasidan foydalanib, har bir harf va belgini ifodalashga muvaffaq bo'lgan. Bu nuqtalar ko'zi ojizlar tomonidan barmoqlari bilan seziladi. 1829-yilda Lui Brayl o'zining alifbosini e'lon qilgan, ammo u dastlab keng e'tirofga erishmagan. Brayl alifbosi yaratilgandan so'ng, uning takomillashtirilishi va keng tarqalishi uchun bir necha o'n yillar kerak bo'ldi. Dastlab, bu alifbo faqatgina fransuz tilida qo'llanilgan. Keyinchalik, boshqa tillar uchun ham moslashtirildi. 1854-yilda Parijdagi ko'zi ojizlar maktabi Brayl alifbosini rasmiy ravishda qabul qildi. Bu esa uning keng tarqalishiga turtki berdi. XIX-asrning oxiriga kelib, Brayl alifbosi dunyoning ko'plab mamlakatlarida ko'zi ojizlar uchun asosiy o'qish va yozish vositasiga aylandi. Alifboning turli xil versiyalari yaratildi, bu esa uni turli tillarga moslashtirish imkonini berdi. Brayl alifbosini yozish uchun maxsus mashinalar va printerlar ishlab chiqarildi, bu esa uning ommalashuviga yordam berdi. O'zbekistonda Brayl alifbosining qo'llanilishi Sovet davriga borib taqaladi. 1930-yillarda O'zbekistonda ko'zi ojiz bolalar uchun maxsus maktablar tashkil etila boshlandi. Bu maktablarda Brayl alifbosi o'quv jarayonida asosiy vosita sifatida

qo'llanila boshladi. O'zbek tilida Brayl alifbosini yaratish va uni ta'lim tizimiga joriy etish muhim vazifa edi. 1940-yillarda o'zbek tilida Brayl alifbosi ishlab chiqildi. Bu alifbo o'zbek tilining fonetik xususiyatlarini hisobga olgan holda yaratilgan. O'zbek tilidagi Brayl alifbosi ko'zi ojiz o'quvchilarga ona tilida o'qish va yozish imkoniyatini berdi. Bu esa ularning ta'lim olishi va rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Sovet davrida O'zbekistonda Brayl alifbosida chop etilgan o'quv qo'llanmalari, badiiy adabiyotlar va boshqa materiallar nashr etildi. Bu materiallar ko'zi ojiz o'quvchilarning ta'lim olishi va madaniy rivojlanishida muhim rol o'ynadi. Mustaqillikning dastlabki yillarida iqtisodiy qiyinchiliklar tufayli Brayl alifbosida chop etilgan materiallar bilan ta'minlashda muammolar yuzaga keldi. Biroq, davlat tomonidan ta'lim sohasiga e'tibor kuchayishi bilan bu muammolar bosqichma-bosqich hal etila boshlandi. Mustaqillik davrida ko'zi ojizlar ta'limida quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

- * Zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi: Kompyuter texnologiyalari va maxsus dasturiy ta'minotlar Brayl alifbosidan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Ko'zi ojizlar uchun elektron kitoblar, audio materiallar va boshqa zamonaviy o'quv vositalari yaratildi.

Inkluziv^[1] ta'limning rivojlanishi: O'zbekistonda inkluziv ta'limga o'tish jarayoni boshlanishi bilan ko'zi ojiz bolalarning umumiy ta'lim maktablarida o'qish imkoniyatlari yaratildi. Bu jarayonda Brayl alifbosi asosiy o'quv vositasi sifatida qo'llanildi.

1. Sh.Mirziyoyev. "Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik!" . -Toshkent-2021

- * Xalqaro hamkorlik: O'zbekiston ko'zi ojizlar ta'limini takomillashtirishda xalqaro tashkilotlar va rivojlangan davlatlar tajribasidan foydalanmoqda. Xalqaro hamkorlik doirasida turli loyihalar amalga oshirilmoqda, o'qituvchilarning malakasi oshirilmoqda va zamonaviy texnologiyalar joriy etilmoqda. Shuningdek UNICEF^[1] tashkiloti bilan ham keng hamkorlik yo'lga qo'yilgan.

- * Brayl alifbosida chop etilgan materiallar bilan ta'minlash: Davlat tomonidan ko'zi ojizlar uchun Brayl alifbosida chop etilgan o'quv qo'llanmalari, badiiy adabiyotlar va boshqa materiallar bilan ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Brayl alifbosi ko'zi ojizlar uchun nafaqat o'qish va yozish vositasi, balki ularning mustaqil hayot kechirishi, bilim olishi, o'z fikrlarini ifoda etishi va jamiyatga integratsiyalashuvi uchun muhim ahamiyatga ega. Brayl alifbosi ko'zi ojizlarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- * Ta'lim olish: Brayl alifbosi ko'zi ojizlarga maktabda, universitetda va boshqa ta'lim muassasalarida o'qish imkoniyatini beradi. Ular o'zlariga kerakli bilimlarni olishlari va o'z sohalari bo'yicha mutaxassis bo'lib yetishishlari mumkin.
- * Axborot olish: Brayl alifbosida chop etilgan kitoblar, jurnallar va boshqa materiallar ko'zi ojizlarga dunyo haqida axborot olish imkoniyatini beradi. Ular yangiliklardan xabardor bo'lishlari, o'z qiziqishlari bo'yicha ma'lumotlar olishlari mumkin.
- * Muloqot qilish: Brayl alifbosi ko'zi ojizlarga o'z fikrlarini yozma ravishda ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi. Ular xatlar yozishlari, elektron pochta orqali xabar almashishlari va ijtimoiy tarmoqlarda faol bo'lishlari mumkin.

2.BMTning Balolar jamg'armasi

- * Jamiyatga integratsiyalashuv: Brayl alifbosi ko'zi ojizlarga jamiyatga integratsiyalashuvga yordam beradi. Ular ta'lim olishlari, ish topishlari, jamiyat hayotida faol ishtirok etishlari va o'z qobiliyatlarini namoyish etishlari mumkin.

Brayl alifbosi ko'zi ojizlar uchun muhim vosita bo'lib qolmoqda. Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan Brayl alifbosidan foydalanish imkoniyatlari yanada kengaymoqda. Elektron kitoblar, audio materiallar va maxsus dasturiy ta'minotlar Brayl alifbosini yanada qulay va ommabop qilmoqda. Kelajakda Brayl alifbosini o'rganish va undan foydalanish ko'zi ojizlar uchun yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Ular ta'lim olishlari, o'z qobiliyatlarini rivojlantirishlari va jamiyatda o'z o'rnini topishlari uchun Brayl alifbosi muhim vosita bo'lib qoladi.

Brayl alifbosi ko'zi ojizlar uchun yaratilgan eng muhim ixtirolardan biri hisoblanadi. Uning yaratilishi va rivojlanishi ko'zi ojizlar hayotida katta o'zgarishlar olib keldi. O'zbekistonda Brayl alifbosining qo'llanilishi ko'zi ojizlarning ta'lim olishi, axborot olishi, muloqot qilishi va jamiyatga integratsiyalashuvida muhim rol o'ynadi. Mustaqillik davrida ko'zi ojizlar ta'limida zamonaviy texnologiyalar joriy etildi, inkluziv ta'lim rivojlandi va xalqaro hamkorlik yo'lga qo'yildi. Brayl alifbosi kelajakda ham ko'zi ojizlar uchun muhim vosita bo'lib qoladi va ularning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston - 2030 strategiyasi to'g'risida"gi PF-157-sonli farmoni.
2. Sh.Mirziyoyev. "Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik!" . -Toshkent- 2021
3. WWW.Lex.uz internet sayti.
4. Ziyoz.uz internet sayti